

HOLOCAUST BIBLIOTHEEK

Philip Mechanicus

In Depot

Dagboek uit Westerbork

HERINNERINGSCENTRUM
 KAMP WESTERBORK

uitgeverij
 Verbum

In Depot

Philip Mechanicus

In Depot

Dagboek uit Westerbork

Ingeleid door

Dirk Mulder

directeur Herinneringscentrum Kamp Westerbork

en

Prof. dr. J. Presser

2017

Dit boek is mede tot stand gekomen dankzij een financiële bijdrage
van Stichting Holocaust Herdenking.

© Uitgeverij Verbum en Herinneringscentrum Kamp Westerbork
Foto omslag © Herinneringscentrum Kamp Westerbork
Typografie en vormgeving Dianne Rijnbende, Amsterdam

ISBN 9789074274210

Meer informatie over Verbum Holocaust Bibliotheek:
www.verbum.nl

Meer informatie over Herinneringscentrum Kamp Westerbork:
www.kampwesterbork.nl

Inhoudsopgave

- 7 | Woord vooraf
Drs. D. Mulder
- 19 | Ten geleide
Prof. dr. J. Presser
- 29 | In Depot
Philip Mechanicus

Woord vooraf

‘Iedereen is hier op kleine of grote schaal rover, zonder nochtans een misdadiger te zijn,’ aldus Philip Mechanicus op maandag 28 februari 1944. Het is een zwartgallig beeld van het leven in *Judendurchgangslager Westerbork* op een moment dat in hoge mate wordt beheerst door de jacht om de dagelijkse eentonige en kleine etensporties te vergroten. En dat gaat weinig scrupuleus. In de woorden van Mechanicus wordt er niet alleen door iedereen van de grote hoop geroofd, er is ook niemand die er zich voor schaamt of het de ander kwalijk neemt. ‘De oude normen van het fatsoen zijn vervaagd of verdwenen,’ noteert hij. Mechanicus laat zien welke desastreuze invloed het kamp had op het menselijk gedrag: de voortdurende dreiging van transport, de kloof tussen ‘kamparistocratie’ en de grote massa ‘transportvee’, de gespannen verhoudingen tussen Nederlandse en Duitse Joden, het vrijwel totale gebrek aan privacy, de martelende onzekerheid over het eigen lot en dat van dierbaren, de bange vermoedens over wat er na Westerbork zou komen; het kon niet anders of er moest op deze kale Drentse heidevlakte wel een omkering van waarden plaatsvinden. Het leidde tot losheid, ja zelfs losbandigheid op menig gebied. Het joeg Mechanicus angst aan om te zien hoe snel mensen onder deze omstandigheden moreel aftakelden. Ook zelf ontkwam hij niet aan de corrumperende werking die het kamp had. Hoe langer hij in Westerbork was, hoe minder hij zich gelegen liet liggen aan zijn naaste en hoe meer hij zichzelf begon te haten. Wat hem nog het meest beangstigde in deze ‘geestelijke degeneratie’ was het toenemend onvermogen tot vriendschap en affectie, de harde onverschilligheid tegenover het lijden van anderen. ‘Het is moeilijk zijn medelijden te bewaren (...) Wat komt het erop aan: twee mensen meer of minder, tien, honderd, duizend, of tienduizend Joden of niet? De mens is machteloos geworden tegenover de ellende die heerst: de rampspoed van een enkeling in normale tijd treft hem meer dan de nood van miljoenen tegelijk in tijd van oorlog en revolutie.’

Op die februaridag in het vijfde oorlogsjaar schreef Philip Mechanicus zijn laatste notitie in het dagboek dat hij in dit kamp had bijgehouden. Gedurende het grootste gedeelte van zijn gevangenschap in Westerbork schreef hij van dag tot dag scherpe observaties over en koele commentaren op het leven en de mensen in het kamp. Zoals op het roofgedrag in keuken en kolenopslag van bijna ieder in dit op deportatie gerichte verzamelkamp. Haarscherp toont Mechanicus hoe in een dergelijke dwanggemeenschap menselijke gedragingen, regels van fatsoen en beschaving, normen en waarden onder grote druk komen te staan. Op vele en verschillende levensterreinen beschrijft en analyseert hij dit. Afstandelijk en observerend maar tegelijk ook betrokken bij het lot van zijn medegevangenen, ‘alsof ik als officieel reporter een schipbreuk versla’.

Het is zeker niet het enige dat *In Depot* tot een van de meest indrukwekkende egodocumenten uit de Tweede Wereldoorlog maakt. Gelijk het levensritme in het kamp – in de regel van dinsdag tot dinsdag – legt hij de angst, het geslingerd worden tussen hoop en wanhoop vast dat eenieder in kamp Westerbork onderging. Het was bijna iedere week weer de vraag – zoals gezegd meestal in een ritme van dinsdag tot dinsdag – of men op de transportlijst zou staan: het onvermijdelijke moment om weggestuurd te worden naar wat de ss-leiding arbeidskampen noemde.

In zijn laatste dagboeknotities is van die onzekerheid over de toekomst geen sprake, evenmin als in zijn brieven die hij in die periode schreef: ‘Voorlopig blijf ik, zoals het eruitziet, nog hier.’ Maar zoals het altijd was in Westerbork: voorlopig was zeker geen afstel maar alleen uitstel. Want in een in maart gedateerd briefje aan dochter Ruth wordt duidelijk dat in de eerste weken van die maand het lot zich tegen Mechanicus heeft gekeerd: ‘Ik ben op het ogenblik op reis naar Celle bij Hannover. Even een groetje uit de trein derde klasse. Zitten niet gek in weerwil van veel bagage.’ Vanuit Bergen-Belsen bleven ook zijn twee volgende briefjes optimistisch van toon: ‘De tekenen van de lente doen zich duidelijk voor.’ Dit voorjaarsbericht behoort tot de laatste geschreven levenstekens van de Westerborkse dagboekschrijver. Na een halfjaar gevangenschap

in Bergen-Belsen ging hij op 9 oktober met een straftransport naar Auschwitz-Birkenau. Op 12 oktober 1944 werd Mechanicus daar doodgeschoten. Daarmee kwam een gewelddadig einde aan een bewogen leven dat vooral in dienst had gestaan van het geschreven woord. Mechanicus had weliswaar ‘een schipbreuk’ verslagen, de verslaggever had zich zelf ook op het zinkende schip bevonden...

Philip Mechanicus werd op 17 april 1889 in Amsterdam geboren in een armlastig Joods gezin. Een socialistisch milieu dat zo kenmerkend was voor het Amsterdamse Joodse proletariaat tussen beide wereldoorlogen. Na zijn lagere school kreeg hij bescheiden baantjes bij de expeditie en de administratie van het dagblad *Het Volk*. Maar hij wist zich door zelfstudie te ontwikkelen en kwam daardoor, op zijn zeventiende jaar reeds, in de journalistiek terecht. Na zijn militaire dienst werkte hij jarenlang in het koloniale Nederlands-Indië, eerst bij de *Sumatra Post* en later bij *De Locomotief*. In 1919 keerde hij naar Nederland terug en werd spoedig daarna werkzaam op de buitenlandredactie van het *Algemeen Handelsblad*. Vooral zijn reisreportages in de jaren dertig voor deze krant geschreven trokken de aandacht. Hij was een pionier in het verslaan van de ontwikkelingen in de Sovjet-Unie en in Palestina. Deze artikelen werden gebundeld uitgegeven in *Van sikkel en hamer* en in *Een volk bouwt zijn huis*. Zijn scherpe analyses van het nationaalsocialisme en Hitler-Duitsland vielen eveneens op. In 1936 werd hij benoemd tot chef van de redactie Buitenland. Hiermee kwam een eind aan het normale verslaggeverwerk en de buitenlandreizen.

Het privéleven van Mechanicus verliep wat minder rimpelloos. Hij was geen familieman die zich echt kon binden, ook emotioneel niet. In 1913 trouwde hij met Esther Wessel. In 1918 werd dochter Rita geboren, en in 1920 Julia. Terug in Nederland kwam er ook een einde aan de gelukkige huwelijksjaren in de Oost. De relatie tussen beide echtelieden bekoelde steeds meer. In 1924 gingen ze uit elkaar en werd het huwelijk officieel ontbonden. Hij bleef niet lang alleen: in 1925 trouwde hij Annie Jonkman. Negen maanden later werd Ruth, Annies eerste en Mechanicus' derde dochter, geboren.

Ondanks dit geluk was hun huwelijk geen lang leven beschoren: in 1929 werd de scheiding uitgesproken. Toch konden ze niet echt zonder elkaar: ze bleven een knipperlichtrelatie houden.

Spoedig na de Duitse inval in mei 1940 ondervond Mechanicus ook zelf wat het betekende Jood te zijn in een nazistaat. Onmiddellijk na de bezetting kreeg hij te verstaan dat zijn aanwezigheid op de krant door de Duitse bezetter niet geduld werd. Hij bleef thuis nog een tijdlang medewerker, onder meer met korte schetsen onder de schuilnaam Pèrre Celjénets, een Franse verbastering van het Russische 'Ik ben een vreemdeling hier'. Die vreemdeling zou hij nog meer worden toen zijn directie hem in een zakelijk schrijven ontsloeg. Ondanks deze en andere anti-Joodse maatregelen peinsde Mechanicus er niet over om onder te duiken: 'Waarom zou ik onderduiken? Ik ben niet fout, zij zijn fout!' Was het naïviteit of eigenwijsheid? Of een blind vertrouwen in een goede afloop van het heden in de toekomst? Hoe het ook zij, op 27 september 1942 sloeg het noodlot toe. Hij werd, zonder ster op het achterbalkon van een tram staande, waarschijnlijk door een medepassagier verraden en door een agent gearresteerd. Op 25 oktober werd hij naar kamp Amersfoort overgebracht.

Behoorlijk mishandeld kwam Mechanicus op 7 november Westerbork binnen. Hier viel hij in de S-categorie, die van strafgeval: door het niet dragen van de ster had hij zich immers onttrokken aan de Duitse maatregelen. Normaal gesproken werden strafgevallenen met de eerstvolgende trein gedeporteerd. Bovendien werd door de ss-leiding het beeld gegeven dat een straftransport weinig goeds voorspelde. Alle reden voor deze gevangenen om hun S zien kwijt te raken. Dit lukte Mechanicus in de periode dat hij in het kampziekenhuis lag: 'Felicities links en rechts; handjes van mijn naaste burens.' Hij rekte zijn verblijf met opzet zo lang mogelijk, het nog niet volledige herstel aanwendend als reden om vrijgesteld te worden van transport. Maar zijn toestand liet het wel spoedig toe om in het kamp rond te dwalen, met deze en gene te praten en vervolgens op te schrijven wat hij gezien en gehoord had. Hierover

deed hij niet geheimzinnig, hij liep zelfs met z'n schriftjes rond. Blijkbaar achtte hij de kans op een verbod van de kampleiding niet aanwezig.

En zo zijn Mechanicus' lotgevallen in het kamp vanaf 28 mei 1943 goed te volgen. Op deze datum begint het bewaard gebleven gedeelte van zijn dagboek. De aantekeningen maakte hij in schriften die uit het Westerborkse kampschooltje afkomstig waren, dertien in totaal. Het is vrijwel zeker dat hij veel eerder met schrijven is begonnen; de eerste twee schriften zijn evenwel niet bewaard gebleven. De volgeschreven dagboekschriften werden door de schrijver aan mensen meegegeven die kamp Westerbork in en uit konden, zoals inkopers van levensmiddelen of medewerkers van de Joodse Raad die tussen Amsterdam en Westerbork heen en weer reisden. Ze moesten worden afgegeven bij zijn ex-vrouw Annie Jonkman in Amsterdam. Mechanicus wist dat ze bij haar in vertrouwde handen waren. Het is zonder twijfel dat Mechanicus schreef om – na de oorlog – gelezen te worden. Natuurlijk was zijn geschrijf ook een manier om van de dagelijkse ellende in Westerbork afstand te nemen, een publicatie van het dagboek heeft hij zeker voor ogen gehad: 'Van meer belang lijkt het mij de dagelijkse gebeurtenissen te registreren voor hen, die zich later een beeld willen vormen van wat hier is gebeurd. Ik heb dus de plicht met schrijven door te gaan.' Als doorgewinterde journalist en reisverslaggever verstond Mechanicus natuurlijk de vaardigheid van het hanteren van de pen. Het lijkt dan ook of hij in zijn Westerborkse dagboek niets anders deed dan zijn werk doen. Want hoewel het dagboek in de ik-vorm is geschreven, is het geen verslag van zijn persoonlijke leven. Mechanicus had het inzicht en de kracht in deze zware periode van zijn leven het algemeen belang, het vastleggen van een historische gebeurtenis voor het nageslacht, te stellen boven persoonlijke beschouwingen en reflecties. Ondanks zijn eigen betrokkenheid was hij in staat een zeer scherpzinnig ooggetuigenverslag te schrijven, vergelijkbaar met zijn reisverslagen in de jaren dertig. Een collega van de krant die ook in Westerbork gevangenzat, was onder de indruk van Mechanicus' inspanningen. 'In Westerbork heb ik nooit de drang gehad om te

schrijven. Dat overkwam andere schrijvers en journalisten daar óók. De omstandigheden waren zó bizar, dat alle normale gevoelens op den duur werden verdreven door het oerinstinct om te overleven. Daar draaide alles om. Het moet Mechanicus bijna bovenmenselijke krachten hebben gekost om te schrijven, en dat getuigt van een enorm doorzettingsvermogen.’

Zijn dagboek gaf hij zelf de titel *In Depot* mee. Hij vergeleek de in Westerbork ondergebrachte Joden met ‘goederen’ die tijdelijk in depot opgeslagen waren, in afwachting van hun transport naar elders. En hij wist dat dit laatste ook voor hem zou gelden. Zo noemde hij een vrijstellingslijst – waarop hijzelf ook stond – ‘een verzameling Joden, die op een bepaald moment op transport gaan’. Vrijstelling was altijd ‘bis auf weiteres’. Maar desondanks ondernam hij vele initiatieven om zijn vrijstelling met nog meer waarborgen te omkleden. ‘Wij Joden,’ zo schreef hij, ‘klampen ons vast aan elke strohalm om Polen te ontvluchten.’ Maar wat ‘Polen’ eigenlijk inhield was niet bekend, niet anders dan dat men er naar werkkampen zou worden gestuurd. Gebrek aan kennis en een teveel aan geruchten – ook over vergassing – leidde tot allerlei sterk wisselende speculaties waarbij de gevoelens varieerden van voorzichtig optimisme tot regelrechte wanhoop. Ook Mechanicus werd af en toe geslingerd tussen hoop en vrees. Zo speelde hij regelmatig met de gedachte aan ontvluchten, zelfs nog kort voor zijn deportatie. Op 3 februari 1944 noteerde hij: ‘Gisteravond weer de kans gehad om de vlucht te nemen met een naar Amsterdam terugkerende trein. Doodeenvoudig. (...) De verleiding is groot; het kost evenveel moeite ze te weerstaan als ze te volgen.’ Hij bleef echter zitten waar hij was. Was het de gok op een snelle afloop van de oorlog? Of de wens om samen met zijn in het kamp ontmoete geliefde op transport te gaan, die hem de mogelijkheid tot ontspannen niet deed pakken?*

Het duurde meer dan een jaar na de bevrijding dat officieel werd vastgelegd dat Philip Mechanicus op 15 oktober 1944 was overleden. Zijn dagboeken hadden wel de oorlog overleefd. Toen het

Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie (RIO) de bevolking opriep documenten, foto's en dagboeken aan het instituut ter beschikking te stellen, gaf Annie Jonkman de schriften aan directeur dr. Loe de Jong, die zij persoonlijk kende. In een analyse werden de dagboekschriften door het RIO van 'ongemeen hoge kwaliteit' genoemd: 'Een voortreffelijk dagboek van zeer groot belang, het werk van een begaafd en geroutineerd auteur'. Het nut van een mogelijke publicatie zag Annie Jonkman niet in. Het dagboek verdween – voorlopig – in de kast. Het was tekenend voor deze tijd. Was de aandacht voor de oorlog in de eerste twee bevrijdingsjaren nog zeer groot – auteurs en uitgevers konden de vraag naar lectuur over deze periode nauwelijks aan; honderden comités stortten zich op de oprichting van gedenktekens; ook was er sprake van een hausse in oorlogsfilms en dito toneelstukken – daarna liep de interesse snel terug en verdween de aandacht voor het recente verleden uit beeld. Een belangstelling overigens die zich in hoge mate beperkte tot het verzet. Maar reeds in 1947 werd ook de zogenaamde verzetsliteratuur tegen dump Prijzen in de boekhandel aangeboden. Het waren na die eerste naoorlogse jaren spoedig andere zaken die de aandacht vroegen. Herstel en wederopbouw van het land, de Indonesische kwestie en vooral de Koude Oorlog drukten de bezettingstijd in de jaren vijftig emotioneel weg. De blik diende op de toekomst gericht te zijn, en zo kwam er een stilte te heersen over de oorlog. In dit klimaat was er zeker geen oog en oor voor groepen die ieder op eigen wijze door de oorlog extra diep waren getekend, zoals de teruggekeerde concentratiekampslachtoffers. Bij hun terugkeer ontmoetten zij veelal onverschilligheid en onbegrip, of ontkenning, ja zelfs openlijk antisemitisme. Schuld- en schaamtegevoelens speelden hier wellicht een rol. Maar ook het verlangen naar een normaal leven na de doorstane ontberingen en ellende. Ieder had tenslotte zijn eigen oorlog beleefd. En, de kampverhalen waren te gruwelijk om over te spreken en om aan te horen. Naast het onvermogen om over onmenselijke ervaringen te praten was er het onvermogen van de anderen om te luisteren. Het was zwijgen, verdringen en vergeten.

Dit klimaat zou pas in de loop van de jaren zestig langzaam gaan veranderen. Voor de Jodenvervolgning zou nu pas werkelijke aandacht komen. Een zeer belangrijke, om niet te zeggen bepalende factor in deze omslag was het proces tegen Adolf Eichmann in 1961. De ontvoering en de rechtszaak tegen deze ‘architect’ van de *Endlösung van de Judenfrage* hield velen in de ban. Ook in Nederland stonden de kranten vol met verslagen over het proces. Voor het eerst werd het uitzonderlijke karakter van de nazivervolgingspolitiek duidelijk, in het bijzonder, zoals Hannah Ahrendt het heeft genoemd, ‘de banaliteit van het kwaad’. Eichmann en consorten waren geen monsters maar doodgewone mensen die als goede bureaucraten hun werk hadden gedaan. Door het proces-Eichmann en, als gevolg daarvan, het grote aantal processen in West-Duitsland nam ook in ons land nadrukkelijk de aandacht voor de oorlog in het algemeen en voor het lot van de Joden in het bijzonder alleen maar toe. Daarin speelde de televisieserie *De Bezetting* van dr. L. de Jong, waarvan de eerste aflevering op 6 mei 1960 werd uitgezonden en de laatste op 5 mei 1965, een grote rol. Zij maakte een diepe indruk. Voor het eerst werd televisie gebruikt om een geschiedenisverhaal te vertellen. Het zou blijken dat dit massamedium bij uitstek een belangrijke factor werd in de intensivering van de aandacht voor en de discussie over de Tweede Wereldoorlog.

Het was in dit zich veranderende klimaat dat *In Depot* nu wel kon worden gepubliceerd, dankzij de jonge uitgevers Johan Polak en Rob van Gennep. De beide naamgevers van de uitgeverij waren min of meer representanten van een naoorlogse generatie die vragen ging stellen over de houding van hun ouders inzake de Jodenvervolgning. Hoe groot de vraag naar boeken als *In Depot* was, bleek wel uit het enorme aantal recensies. Veelal uitgebreide besprekingen verschenen in alle landelijke dagbladen, vele regionale kranten en op de radio. De kritieken waren vrijwel zonder uitzondering lovend. Ook de historicus prof. dr. J. Presser besprak het, en wel op televisie. Dit was trouwens niet Pressers enige bemoeienis met *In Depot*.

In meerdere opzichten is Presser (1899-1970) een belangrijke actor geweest in de toenemende aandacht voor de vervolging en vernietiging van de Nederlandse Joden in de periode 1940-1945. Reeds in 1950 had deze hoogleraar Geschiedenis aan de Universiteit van Amsterdam en auteur van verschillende historische studies van de rijksoverheid de opdracht gekregen de vervolging, deportatie en vernietiging van de Nederlandse Joden te beschrijven. De gedachte was een boek van ten hoogste vijfhonderd bladzijden dat uiterlijk twee jaar later klaar zou zijn. Dat bleek wel erg optimistisch gedacht. De Joodse Presser, die dankzij onderduik had overleefd, vereenzelvigde zich dermate met het lot van de vervolgingsslachtoffers – vooral met dat van zijn vrouw die via Westerbork in Sobibor was omgebracht – dat hij niet van deze regeringsopdracht los kon komen en uiteindelijk vijftien jaar nodig had. Na zes jaar van onderzoek was Presser gereed om te gaan schrijven, maar hij kreeg geen letter op papier. Loe de Jong van het RIOD suggereerde hem toen om eerst een hoofdstuk te schrijven over een thema waarin hij zich al goed gedocumenteerd had. Presser besloot dat het eerste hoofdstuk over Westerbork zou moeten gaan: ‘(...) daar wist ik alles van, elke barak, elke plek, zo veel mensen kende ik daar ... en ik pakte een stel blank papier en schreef op de eerste bladzijde: ‘Morne plaine’, Doodse vlakte. Dat is van Victor Hugo over de slag bij Waterloo en verder kwam ik niet.’

Op diezelfde dag kwam er een uitnodiging om iets te schrijven voor de prijsvraag van de Boekenweek in 1957. ‘En opeens voelde ik het, ik heb het papier genomen en ik heb het achter elkaar opgeschreven. En toen was ik vrij, toen kon ik beginnen aan mijn boek.’ Niet alleen de tijd van uitgave maar ook de wijze waarop waren opmerkelijk. Deze (anoniem ingezonden) novelle was door de jury uitgekozen als boekenweekgeschenk voor dat jaar. Aldus verscheen de novelle *De nacht van de Girondijnen*, niet alleen een van de eerste verhalen over kamp Westerbork die na de oorlog zijn geschreven, maar ook een van de eerste literaire oorlogsherinneringen. Nu hij in literaire vorm zijn eigen geschiedenis van zich had ‘afgeschreven’, kon Presser pas beginnen aan het boek dat *Ondergang* zou

gaan heten. Door het werk hiervoor kreeg ook het geschreven dagboek van Philip Mechanicus hernieuwde aandacht. De Jong en Presser wisten toen Annie Jonkman ervan te overtuigen dat het gepubliceerd moest worden. Na lang aarzelen ging ze akkoord. Het was Presser die vervolgens uitgever Johan Polak erop attent maakte. Vervolgens was het vanzelfsprekend dat deze deskundige van kamp Westerbork een ten geleide bij het boek zou schrijven. Deze inleiding zou niet alleen vanwege het scherp geformuleerde beeld van het *Judendurchgangslager Westerbork* bekend worden, het dagboek van Mechanicus laat Presser onder een nieuwe definitie vallen: 'egodocumenten'. Dit door hem gemunte begrip zou nadien gemeengoed worden onder historici.

De kroon op zijn 'oorlogs'werk verscheen in april 1965 in twee delen en telde bijna 1100 bladzijden: *Ondergang. De vervolging en verdelging van het Nederlandse Jodendom 1940-1945*. Het boek was voor Nederlandse begrippen een ongekend succes. Niet alleen de pers besteedde er veel aandacht aan, het boek vond zijn weg ook naar de kopers. Binnen acht maanden waren er meer dan 140.000 exemplaren verkocht, een enorm aantal voor een wetenschappelijk werk.

Zoals gezegd, het is tekenend voor die tijd hoeveel aandacht *In Depot* en *Ondergang* kregen. Het is symbolisch voor de inhaalrace die als het ware ontstond na het lange zwijgen en de late erkenning van het leed van de Joodse vervolgingslachtoffers. De felle reacties op de vrijlating van de voormalige sd'er Willy Lages in 1966 waren de voorbode van een ruime serie incidenten die decennialang de gemoederen bezighielden. Sindsdien bleven de oorlogsaffaires en -incidenten komen. De draad uit de jaren veertig werd eveneens opgepakt bij de Menten-affaire en de verwickelingen rondom Weinreb. Het besef dat de oorlog bij velen diepe sporen had achtergelaten en dat grote aantallen mensen blijvend hinder ondervonden van de gevolgen van de oorlog, begon langzamerhand ook in bredere kring door te dringen. In die tijd begonnen zich voor het eerst op zeer grote schaal de zogenaamde late gevolgen te

manifesteren. Het concentratiekampsyndroom werd nu ook door psychiaters herkend.

Dit werd publiekelijk in de hoog oplaaierende emoties bij de aankondiging van de regering in 1972 om de laatste drie Duitse oorlogsmisdadigers in ons land vrij te laten. Dagenlang hielden groeperingen van oud-verzetsstrijders en voormalige vervolgdten betogingen in Den Haag; massaal en emotioneel ging het toe op het Binnenhof. Ook de kranten, radio en tv lieten zich niet onbetuigd en gaven veel ruimte aan de discussie tussen voor- en tegenstanders. Het debat in de Tweede Kamer was ongewoon: onder enorme publieke belangstelling hielden regering en Kamer elkaar dertien uur bezig. De regering zwichtte voor de enorme druk en trok haar voorstel in. Opnieuw speelde de televisie een bepalende rol. De tv maakte het persoonlijke leed zichtbaar en gaf er ruime aandacht aan.

Door de 'emotionalisering' op tv en film kregen oorlogsslachtoffers voor hun problematiek in Nederland een plaats op de publieke agenda, waar tevoren nog een zekere onverschilligheid was gebleken. Het resulteerde onder meer in de Wet Uitkering Vervolgingslachtoffers (1973), de opening van een apart behandelingscentrum voor oorlogsgetroffenen, Centrum 45, en in 1980 in de oprichting van het ICODO: Informatie en Coördinatie Orgaan Dienstverlening Oorlogsgetroffenen. In de daaropvolgende jaren werden ook de wettelijke ondersteuning voor slachtoffers uitgebreid. Deze uitingen en resultaten van de doorwerking van 'de oorlog' zijn in de jaren zeventig en tachtig van de vorige eeuw met talloze andere aan te vullen, zoals met die van het Herinneringscentrum Kamp Westerbork in 1983.

Het Herinneringscentrum Kamp Westerbork is aldus een trefend voorbeeld van de vormgeving aan de verwerking van '40-'45. Tegelijkertijd is het ook speler in dat proces (geweest). Deze wisselwerking heeft ertoe geleid dat de belangstelling voor de geschiedenis van kamp Westerbork alleen maar is toegenomen. Een enkel cijfer ter onderbouwing. Voorafgaande aan de opening was de verwachting dat jaarlijks 10.000, misschien 15.000 bezoekers zouden komen, doch in het eerste openingsjaar vonden al 50.000

mensen hun weg naar dit centrum. Inmiddels ligt het jaarlijkse bezoekersaantal op het drie- à viervoudige daarvan. Met de komst van het Herinneringscentrum Kamp Westerbork is ook een duidelijke toename te constateren in het aantal publicaties over het kamp. *In Depot*, dat in 1978, 1985, 1989 en 2008 herdrukken beleefde en ook in Engelse, Amerikaanse en Duitse edities verscheen, heeft inmiddels gezelschap gekregen van enkele meters aan (literaire) ego-documenten en tientallen historische publiëksboeken. Daaronder ook de brieven van Philip Mechanicus in *Ik woon, zoals je weet, drie hoog* (1987) en een biografie over deze dagboekenier van de hand van Koert Broersma: *Buigen onder de storm. Levensschets van Philip Mechanicus, 1889-1944* (1993).

Geen van deze publicaties hebben de plaats van *In Depot* kunnen overnemen. Er is niet alleen geen enkele historische publicatie verschenen die zwaar op dit dagboek leunt als bron voor kennis over kamp Westerbork, het boek is een van de meest volledige, persoonlijke documenten over het kampleven in de oorlog gebleven.

Dirk Mulder

directeur Herinneringscentrum Kamp Westerbork

* Het betrof de journaliste Annemarie Riess, een goede vriendin van Etty Hillesum met wie Philip Mechanicus ook bevriend raakte in kamp Westerbork. Aan Annemarie heeft Mechanicus in zijn dagboek vele passages gewijd. Geen van deze zijn evenwel in de gepubliceerde boekuitgave opgenomen. Waarschijnlijk heeft Annie Jonkman om privacyredenen besloten deze te schrappen.

Philip Mechanicus

In Depot

Dagboek uit Westerbork

In zijn dagboek *In Depot* heeft Philip Mechanicus een ooggetuigenverslag van dag tot dag van zijn verblijf in kamp Westerbork gegeven. Tegelijk observerend en betrokken bij het lot van zijn medegevangenen, 'alsof ik als officieel reporter een schipbreuk versla', beschrijft hij het dagelijkse leven in de periode 28 mei 1943 – 28 februari 1944 in dit kamp.

Deze schijnbaar zich distantiërende en haast commentaarloze wijze van koel noteren maakt dit dagboek tot een van de meest schrijnende documenten over de deportatie van meer dan 100.000 Joden.

Woord vooraf is geschreven door Dirk Mulder, directeur van Herinneringscentrum Kamp Westerbork. Ten geleide is verzorgd door Prof. dr. J. Presser.

ISBN 9789074274210

